

Szabó Patrik:¹

„*Kicsit sárgább, kicsit savanyú, de a mienk.*” – Gondolatok a korlátozott precedensrendszerről az angolszász precedensjog és a bírói függetlenség tükrében²

I. Bevezetés

Az egyes törvényeknek az egyfokú járási hivatali eljárások megteremtésével összefüggő módosításáról szóló 2019. évi CXXVII. törvény (a továbbiakban: Módosító törvény) intézményesítette az ún. korlátozott precedensrendszert³, amely a Kúria Bíróági Határozatok Gyűjteményében közzétett határozatait (a továbbiakban: a Kúria határozatai) a bíróságokra nézve *de facto* kötelező erővel ruházta fel, és a felülvizsgálati alapok bővítése mellett jogegységi panasz eljárás néven új rendkívüli jogorvoslatot intézményesített.⁴ Az ún. korlátozott precedensrendszer a „*Kúria tekintélyének megerősítésén*”⁵ keresztül, és azzal, hogy a törvénykezést a *common law* jogrendszerek irányába mozdította el, a hazai jogalkalmazói praxist egyaránt lényeges ponton érintette.

Meggyőződésem, hogy a korlátozott precedensrendszer bevezetése a jogászai gondolkodásmódot alapjaiban változtatja meg, ezért egy olyan diskurzus kibontakoztatása szükséges, amely szilárd elméleti alapokra támaszkodva teszi lehetővé a tételes szabályok értékelését. Tanulmányommal e párbeszéd megteremtéséhez kívánok hozzájárulni, tisztázva a *common law* jogcsaládokban zajló jogalkalmazás és a precedensrendszerekben uralkodó jogászai gondolkodás jellemzőit, valamint a korlátozott precedensrendszerrel kapcsolatban felmerülő egyik legjelentősebb problémát, a bírói függetlenség alkotmányos garanciájának érvényesülését. Ennek érdekében először (I.) a korlátozott precedensrendszert alkotó szabályok lényegét foglalom össze, majd (II.) az angolszász területen meghonosodott precedensrendszer sajátosságait mutatom be. A tanulmány utolsó (III.) fejezetében a korlátozott precedensrendszerrel kapcsolatos alkotmányos aggályok közül egyet kiemelve érvelek amellett, hogy a Módosító törvény szabályai sértik a bírói függetlenséget. A korlátozott precedensrendszerrel kapcsolatos egyes jogértelmezési kérdéseket a bíróság szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (a továbbiakban: Bszi.), és a Polgári Perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) szabályain keresztül mutatom be.

¹ Doktorandusz, ELTE-ÁJK Polgári Jogi Tanszék; ügyvédjelölt.

² A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

³ A jelen tanulmányban tárgyalt téma átfogó feldolgozásáról, illetve annak elméleti előkérdéseiről lásd: Szabó Patrik: Gondolatok a korlátozott precedensrendszerről és annak egyes jogértelmezési kérdéseiről. Várható megjelenés: Polgári Jog, 2020/1.; Szabó Patrik: „A törvény szövedéke” – Adalékok a korlátozott precedensrendszer előkérdéseire. Várható megjelenés: Magyar Jog, 2020/1.

⁴ A „*korlátozott precedensrendszer*” kifejezést a Módosító törvény miniszteri indokolása vezette be. Ld.: Az egyes törvényeknek az egyfokú járási hivatali eljárások megteremtésével összefüggő módosításáról szóló T/8016. számú törvényjavaslat. Miniszteri indokolás. 149. o.

⁵ Varga Zs. András: Tíz gondolat a jogegységről és a precedenshatásról. *Magyar Jog*, 2020/2., 81. o.

II. A korlátozott precedensrendszer

A Módosító törvény a Bszi.-t, a Közigazgatási Perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvényt (a továbbiakban: Kp.), a Büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényt (továbbiakban: Be.) és a Pp.-t szintén módosította. A Kp. szabályai a fellebbezés (Kp. 99. § (1) bekezdés; Kp. 109. § (2) bekezdés) és a felülvizsgálat (Kp. 115. §; Kp. 118. § (1) bekezdés b) pont) körében módosultak. A Be. szabályait az ügydöntő határozat indokolásának *rendelkező része (!)* (Be. 561. § (3) bekezdés g) pont) valamint a felülvizsgálat (Be. 648. § - 649. §; Be. 652. §) vonatkozásában érintette a Módosító törvény. Jelen tanulmány tárgyára tekintettel itt a Pp. releváns, és a Kp. valamint a Be. módosításaival lényegében egybehangzó változtatását emelem ki. *A Pp. 346.§ (5) bekezdése immáron kimondja, hogy „az [ítélet] jogi indokolása tartalmazza azokat az okokat is, amelyek miatt a bíróság jogkérdésben eltért a Kúriának a Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett határozatától, vagy az arra irányuló indítványt elutasította.”*

A rendkívüli perorvoslatok tekintetében szintén fontos változások történtek. *Egyfelől*, a felülvizsgálat alapjai bővültek, így már a jogerős ítélet vagy az ügy érdemében hozott jogerős végzés felülvizsgálatát az a fél is kérheti, aki a Kúria közzétett határozatától jogkérdésben való eltérésre hivatkozik.⁶ Ha a határozat a Kúria által közzétett határozattól eltér, a Kúria azt egészben vagy részben hatályon kívül helyezi, és a jogszabályoknak megfelelő új határozatot hoz, egyébként az ügyben eljáró első- vagy másodfokú bíróságot új eljárásra és új határozat hozatalára utasítja.⁷

Másfelől, a Bszi. jogegységi panasz eljárás név alatt új rendkívüli jogorvoslatot intézményesített, amelynek szabályai lényegre törően a következőképpen foglalhatók össze. A jogegységi panaszt a jogegységi panasz tanács bírálja el, amelyet a Kúria elnöke vezet. A tanács a Kúria elnökéből, valamint további legalább 8 tagból áll, akiket az elnök úgy jelöl ki, hogy minden kollégiumból legalább 1-1 részt vegyen a tanácsban.⁸ *Jogegységi panasznak van helye - a pervezetésre vonatkozó végzés kivételével - a Kúriának az eljárási törvény alapján további fellebbezéssel, felülvizsgálati kérelemmel nem támadható határozata ellen, ha a felülvizsgálati kérelemben a Kúria 2012. január 1. után hozott és a Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett határozatától jogkérdésben való eltérésre már hivatkoztak, és a Kúria az eltéréssel okozott jogsértést határozatában nem orvosolta.*⁹

Jogegységi panasznak van helye akkor is, ha magának a Kúriának valamely ítélkező tanácsa jogkérdésben - jogegységi eljárás kezdeményezése nélkül - tér el a Kúria közzétett határozataitól.¹⁰ Ha a jogegységi panasz tanács megállapítja a Kúria közzétett

⁶ Pp. 406. § (1) bekezdés második tagmondat

⁷ Pp. 424. § (3) bekezdés

⁸ Bszi. 41/A. § (1) bekezdés

⁹ Bszi. 41/B. § (1) bekezdés

¹⁰ Bszi. 41/B. § (2) bekezdés

határozatától jogkérdésben való eltérést, a panasszal támadott határozatot hatályában fenntartja, ha az eltérés indokolt volt, vagy a panasszal támadott határozatot egészben vagy részben hatályon kívül helyezi, és a Kúriát új eljárásra és új határozat hozatalára utasítja, ha az eltérés nem volt indokolt.¹¹

Az ún. korlátozott precedensrendszert, lényege tehát két ponton ragadható meg. *Egyrésztől*, a Módosító törvény a Kúria határozatait *de facto* kötelezővé teszi a bíróságok számára.¹² *Másrésztől*, a törvény nemcsak a Kúria közzétett határozatától jogkérdésben való eltérésre hivatkozó fél részére engedélyezi a felülvizsgálatot,¹³ hanem egy új rendkívüli jogorvoslatot, az ún. jogegységi panaszeljárást is intézményesített. Ennek keretei között a Kúria elnöke által kijelölt bírákból álló jogegységi panasz tanács hozhat a bíróságokra kötelező - a jogegységi határozatok hatályával rendelkező - határozatokat.¹⁴ Az Országgyűlés 2021. január 2-én Dr. Varga Zs. András kétharmados többséggel megválasztotta a Kúria¹⁵ - és egyben a jogegységi panasz tanács - elnökének.¹⁶

A korlátozott precedensrendszer alkotó szabályok ismertetését követően azon viszonyítása alap lefektetése szükséges, amely fényében a korlátozott precedensrendszer szabályai értékelhetők. A következő fejezetben az angolszász területen meghonosodott precedensrendszer lényegét mutatom be, amely ismeretében érhetővé válik, hogy a hazai precedensrendszer korlátozott jellege miből is fakad.

III. A precedensrendszer

A kontinentális jogcsaládba tartozó jogrendszerekben, így a magyar jogrendben egyaránt, a bírói jog meghatározó jelentőséggel bír,¹⁷ de továbbra is az absztrakt, tárgyi jog

¹¹ Bszi. 41/D. § (1) bekezdés

¹² Pp. 346. § (5) bekezdés: „*A jogi indokolás tartalmazza azokat az okokat is, amelyek miatt a bíróság jogkérdésben eltért a Kúriának a Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett határozatától (a továbbiakban: a Kúria közzétett határozata), vagy az arra irányuló indítványt elutasította.*”

¹³ Pp. 406. § (1) bekezdés

¹⁴ Bszi. 24. § (2) bekezdés; Bszi. 41/A. § - 41/C. §

¹⁵ Varga Zs. András megválasztása a Módosító törvénynek köszönhetően vált lehetővé. E törvény biztosította az alkotmánybírók számára a lehetőséget, hogy egyoldalú - akár ítélkezési gyakorlat hiányában, a teljes bírói szocializációs folyamatot és előmeneteli rendszert mellőzve - kérelmezzék kúriai bíróvá történő kinevezésüket.

¹⁶ Az Országos Bírói Tanács 2020. októberében meghallgatta Varga Zs. András és 1 igen, 13 nem szavazattal a Kúria elnökévé történő megválasztását nem támogatta. Az OBT fenntartásainak középpontjában a jelölt ítélkezési tevékenységének, tárgyalótermi tapasztalatának valamint a peres ügyek és a bírósági igazgatás terén szerzett gyakorlatának hiánya állt. Az OBT kiemelte továbbá, hogy Varga Zs. András jelöltté válását két közelmúltbeli törvénymódosítás tette lehetővé, amely nem feleltethető meg annak az alkotmányos elvárásnak, hogy a bírósági szervezetrendszer csúcsára a más hatalmi ágaktól független, külső szemlélő számára is pártatlannak látszó személy kerüljön. Erről ld.: Vadász Viktor: *Az OBT véleményezte a kúriai elnökének javasolt személyt.* <https://orszagosbiroitanacs.hu/az-obt-velemenyezte-a-kuriai-elnokenek-javasolt-szemelyt/> (Letöltve:2021.08.16.); Az OBT üléséről készült jegyzőkönyvet ld.: <https://orszagosbiroitanacs.hu/?mdocs-file=1497>

¹⁷ Menyhárd Attila: Szöveg, jog, értelmezés. In: Chronowski – Pózsár-Szentmiklósy – Smuk Péter – Szabó Zsolt (szerk.): *A szabadságszerető embernek. Liber Amicorum István Kukorelli.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2017, 299-309. o.

elsődlegessége uralkodik. Jelen fejezetben egy olyan jogcsalád főbb jellemvonásait összegzem, amelyben a fenti reláció megfordul, és a parlament alkotta joggal szemben a bírói esetjog dominál. Alább a *common law* jogcsaládban meghonosodott precedensrendszer sajátosságait három rendszeralkotó fogalmon keresztül ragadom meg. Ezek a (1) *stare decisis* elve, (2) a *ratio decidendi* valamint (3) az *art of distinguishing* és az *overruling* fogalom párja. Jelen gondolati egység célja, hogy a precedensrendszer bemutatásával olyan viszonyítási alapot teremtsen, amelyhez képest a magyar „korlátozott precedensrendszer” értékelhető.¹⁸

1. A *stare decisis* elve

A *stare decisis* elvének bemutatása előtt az angol *common law* jogrendszer alapjainak rövid ismertetése szükséges. E rendszer alapvetően két területre tagolható, ezek a parlament alkotta jogszabályok (*statue law, lex scripta*) és a bírói jog (*lex non scripta*). Jelen fejezet tárgya a bírói jog, amely középpontjában a precedensek állnak. A precedens - lényegében - nem más, mint „*Olyan egyedi ügyben hozott bírói döntés, amely a később felmerülő, ténybeli illetve jogi alapon azonos vagy hasonló esetekre irányadó jogforrásként szolgál.*”¹⁹

A precedensek jogforrási minőségét a *stare decisis* elv szavatolja, amely lényege abban áll, hogy bíróságok a felsőbbbíróság döntései mellett a saját és valamennyi magasabb szintű bíróság döntéséhez kötve vannak, attól nem térhetnek el.²⁰ Ebből egy másik jellegadó sajátosság következik, miszerint a precedensrendszerben a bíróságok döntései nem csak kötelezőek, de egyúttal elsődleges jogforrásnak (*primary source of law*) minősülnek.²¹ Olyannyira így van ez, hogy a kontinentális rendszerekkel szemben a precedensrendszerben ma is a bírói jog elsődlegessége érvényesül. A bíróság úgy is eldönthet egy ügyet, hogy kizárólag bírói döntés(ek)re hivatkozik. A jogrend (*law*) által védett alanyi jogok (*rights*) a bírói döntésekben gyökereznek.²² A bírói döntések pedig egy olyan egymásra épülő, összetett rendszert alkotnak, amely középpontjában a különösen nagy autoritással rendelkező *leading case-ek* állnak.²³

¹⁸ Megjegyzendő, hogy a kontinentális és *common law* jogcsaládok között konvergencia figyelhető meg. Ennek eklatáns példája az Európai Unió Bíróságának esetjoga. Erről ld.: Marc Jacob: Precedents and Case-based Reasoning in the European Court of Justice. *International Journal of Constitutional Law*, 2014/ 3., 832-835. o.

¹⁹ Szabadfordítás tőlem. Ld.: Henry Campbell Black: *Black's Law Dictionary*. St. Paul, West Publishing, 1968, 1340. o.

²⁰ Zódi Zsolt: Precedenskövetés és jogszabály-értelmezés. *Állam- és Jogtudomány*, 2014/2., 65.o.

²¹ Osztoivits András: Törvénymódosítás a bírósági gyakorlat egységesítése érdekében – jó irányba tett rossz lépés? *Magyar Jog*, 2020/ 2.,75. o.

²² Zódi Zsolt: Precedens. In.: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.) [2018]: *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* <http://ijoten.hu/szocikk/precedens> (Letöltve: 2021.08.16.) 8. o.

²³ Ilyen *leading case*-nek nevezhető az angol kártérítési jogban a *Donoghue v. Stevenson* ([1932] UKHL 100) ügy, amely a gyártókat a fogyasztókkal szemben terhelő termékfelelősség előfutára. Az amerikai jogtörténetből többek között a *Marbury v. Madison*, 5 U.S. 137 (1803) és a *Brown v. Board of Education*, 347 U.S. 483 (1954) ügyek. említhetők. További példákról ld.: American Bar Association: *Landmark United States Supreme Court Cases*. https://www.americanbar.org/groups/public_education/programs/constitution_day/landmark-cases/ (Letöltve: 2021.08.16.)

Jóllehet, a bírói jognak és a *stare decisis* elvének is megvannak a maga korlátai. A bírói jog elsődleges korlátja a parlament alkotta jog (*statue law*), amely az angol „jogforrási hierarchiában” a bírói döntéseknél magasabb helyet foglal el. Mindazonáltal, ez a bírói jog gyakorlati elsőbbségét nem érinti, hiszen a bírói döntések napjainkban kvantitatív és kvalitatív szempontból továbbra is dominálnak. A *statue law* a kontinentális jogrendszerek kódexeitől merőben eltér, nem törekszik átfogó absztrakt szabályozásra, hanem inkább konkrétabb részletkérdésekről dönt, és kevesebb mozgásteret hagy a bírói jogértelmezésnek.²⁴

A *stare decisis* elve két fő ponton kerül megszorításra. Egyrészt, a *ratio decidendi* meghatározza a bírói döntés azon részét, amelyhez kötőerő társulhat. Másrészt, a *distinguishing* és az *overruling* koncepciói a döntésektől való eltérés lehetőségét biztosítva csökkentik a precedensek alkalmazási körét.

2. Ratio decidendi és obiter dicta

A kötőerő szempontjából a bírói döntések két részre tagolhatók. Megkülönböztethető az ún. *ratio decidendi* és az *obiter dicta*.

A *ratio decidendi* („a döntés indoka”) nem más, a döntés „szelleme”:²⁵ az a konkrét esetben döntő, általánosítható szabály,²⁶ amely a bíróság egyedi ügyben hozott döntésének indokául szolgál, és azt a jövőben azonos vagy hasonló esetekben követni kell.²⁷ A döntés indokával kapcsolatban *Edmund Plowden*, a késő Tudor-korszak jogásza úgy fogalmazott: „*Nem a jog szavai, hanem azok belső lényege a jog [...] a jog betűje a jog teste, de az értelme és a lényege annak lelke.*”²⁸ A *ratio decidendi* tehát a konkrét döntés mögött meghúzódó, kötelező erővel bíró szabály. Ezzel szemben minden más *obiter dicta* („mellesleg megemlítve”), így kötőerővel sem bír.²⁹

A *ratio decidendi* megállapításával kapcsolatban két megjegyzést szükséges tenni. Egyfelől, hogy a döntés indokát mindig egy másik bíróság, utólag állapítja meg, így az is előfordulhat, hogy egy döntésnek utóbb több *ratio decidendi*je születik. Másfelől, a *ratio decidendi* megállapítása a kontinentális jogalkalmazástól alapjaiban eltérő módszert igényel. *O. W. Holmes* úgy fogalmazta meg a *common law* jogrendszerek alaptételét, hogy „*[a] jog élete sohasem a logikából: a tapasztalatból fakadt.*”³⁰ A *common law*

²⁴ Kelemen Katalin: A common law jogrendszerek. In: Jakab András – Fekete Balázs (Szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. <http://joten.hu/szocikk/a-common-law-jogrendszerek> (Letöltve:2021.08.16.) 7. o.

²⁵ Szabó Miklós: Mi a precedens? *Jogesetek Magyarázata*, 2012/2. 75. o.

²⁶ Kovács Virág: Precedensjog az Európai Bíróság gyakorlatában. *Jogelméleti Szemle*, 2004/4. <http://jesz.ajk.elte.hu/kovacs4.html> (Letöltve: 2021.08.16.)

²⁷ René David: *A jelenkor nagy jogrendszerei*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1977, 308. o.

²⁸ Edmund Plowden gondolatait Zódi Zsolt idézi. In: Zódi: i. m. 8. o.

²⁹ Szilágyi Péter: *Jogi alaptan*. Budapest, Eötvös Kiadó, 2014, 232. o.

³⁰ Oliver Wendell Holmes gondolatait idézi Molnár András. In: Molnár András: Oliver Wendell Holmes jogi gondolkodása. *Jogelméleti Szemle*, 2011/4., <http://jesz.ajk.elte.hu/molnar48.pdf> (Letöltve: 2021.08.16.)

jogászok gondolkodása a konkrét egyedi ügyből kiinduló, és az általánosra következtető *induktív* gondolkodás. A kontinentális jogrendszerek jogászait ezzel szemben *deduktív* gondolkodás jellemzi, ahol absztrakt, általános szabályokból kiindulva, szubszumpció útján vonnak le az egyedi ügyre irányadó következtetéseket. A *ratio decidendi* megtalálása időigényes munka, hiszen felek által hivatkozott ügyek alapos ténybeli és jogi ismeretét előfeltételezi. A gyakorlati munka elősegítése céljából Angliában már II. Eduárd király uralkodása idején, a XIV. század első felében ún. *report*-okban foglalták össze a bíróságok döntéseit. E gyűjtemények nem egyszerűen a döntések ömlesztett kiadványaként funkcionáltak, hanem válogatott bírói döntéseket rendszerezve, a tényállást, a pertörténetet, a felek érveit és a döntés indokait kiemelve összegezték.³¹ Napjainkban ezt olyan adatbázisok segítik elő, mint a Lexis, a Nexis, a Westlaw vagy a Citor.³²

Jóllehet, még a *ratio decidendi* megtalálása után sem állapítható meg, hogy a konkrét szabály a jogalkalmazó előtt fekvő egyedi ügyben alkalmazandó-e. Ehhez előbb a precedens ténybeli és jogi kérdéseinek feltárása útján való megkülönböztetése szükséges.

3. Art of distinguishing és overruling

Az *art of distinguishing* („megkülönböztetés”) és *overruling* („felülbírálat”) a precedensektől való eltérés lehetőségére reflektál. Esetükben arról van szó, hogy a bírói valamely korábbi precedenst az előtte folyamatban lévő ügyben nem tart alkalmazhatónak. A lényeg a következőképpen ragadható meg: egy precedenst akkor kell követni, ha hasonló, akkor kell megkülönböztetni, ha látszólag hasonló, de valójában különbözik, és akkor kell felülbírálni, ha hasonló ugyan, de a korábbi precedenst nem akarja a bíróság fenntartani.³³

Ahhoz, hogy egy precedenst később alkalmazni lehessen a jogesetnek ténybelileg és jogi szempontból lényeges pontokon egyaránt hasonlítaniuk kell. Előfordulhat, hogy a két eset csak jogi szempontból hasonlít, például mert mindkét esetben jó erkölcsbe ütköző szerződésekről van szó. Ettől ezek még hasonló döntéseknek minősülhetnek, azonban a pusztán ténybeli hasonlóság nem alapozza meg a relevanciát.

Az *overruling* („felülbírálat”) esetében arról van szó, hogy a precedens egyébként irányadó lenne az alapul fekvő ügyben, azonban a bíróság az önmaga vagy az alsóbb fokú bíróság által hozott döntést nem alkalmazza, helyette új szabályt vezet be.³⁴ Az *overruling* intézményét igazolandó tipikusan két indok hozható fel. A korábban meghozott hibás döntések korrekciója mellett az az igény is e körben jelenik meg, hogy a

³¹ Henry Campbell Black: i. m. 53. o.

³² Hanák András: A precedenstan az Amerikai Egyesült Államokban. *Jogesetek magyarázata*, 2012/2.,2. o.

³³ Zódi Zsolt: i. m. 34. o.

³⁴ Az Amerikai Legfelső Bíróság 1808 óta összesen 232 döntést bíralt felül. Erről ld.: Constitution Annotated: *Table of Supreme Court Decisions Overruled by Subsequent Decisions*. <https://constitution.congress.gov/resources/decisions-overruled/> (Letöltve: 2021.08.16.)

bíróság a társadalmi változásokkal (pl.: új technológiák, nemi és faji egyenlőség kérdése) lépést tudjon tartani.³⁵

4. Részkövetkeztetések

Egyrészt, a *ratio decidendi*, a *distinguishing* és az *overruling* koncepcióit szem előtt tartva látszik, hogy a precedensalapú jogalkalmazás merőben eltér a hazánkban napjainkban uralkodó jogi gondolkodásmódtól, amelyet a precedensalapú jogalkalmazást kevésbé elősegítő infrastruktúra övez. Ennek elsajátítása hosszú időt vesz igénybe, kezdve a jogászképzés átalakításával,³⁶ és olyan határozat-gyűjtemények, szoftverek, adatbázisok létrehozásával, amelyek a tényleges esetalapú gondolkodást segítve rendszerezik a bírósági határozatokat, és túllépnek az ún. *headline*-ok (fejlécek) kiemelésén. Osztom az aggályt, hogy a BHGY-ben szerkesztetlenül közzétett harmincnolcezer határozat precedens-alapú feldolgozása a jogalkalmazók számára ilyen rövid idő irreális terhet jelenthet.³⁷

Másrészt, A Pp. 346. § és a Bszi. 41/D. §-át együtt olvasva, a Kúria határozataitól csakis *indokolt* esetben megengedett az eltérés. Álláspontom szerint, annak megállapítása, hogy az eltérés mikor indokolt, a jogalkalmazókat a felek általál hivatkozott valamennyi döntés *ratio decidendinek* feltárására, és az esetek megkülönböztetésére kötelezi. Természetesen, a *distinguishing* módszere mögött is ugyanaz a vezérelv áll, amely a kontinentális jogalkalmazást is áthatja: a hasonló eseteket hasonlóan, az eltéréket eltérően kell kezelni. A különbség csupán abban áll, hogy ezt a feladatot a *common law* jogrendszerek az absztrakt jogszabályok helyett a konkrét bírói döntésekben foglalt szabályok feltárása és a tények alapos mérlegelése útján végzik el. Mindez - a jelenlegi keretek között - egy bonyolult, a hazai praxistól egyelőre idegen, időigényes feladat.

Harmadrészt, a bírói döntések jogforrási minőségét tekintve is fontos eltérés figyelhető meg. A kontinentális jogrendszerekben a bírói jog szintén meghatározó szerephez jut, hiszen a bíróságok jogértelmezésén keresztül alakítják a jog „élő” tartalmát. A *common law* jogrendszerek ezen túllépnek. Bennük a bíróságok nem csak alakítják, hanem elsősorban alkotják a jogot. A bírói döntések az alanyi jog forrásai, azokhoz a bíróság maga és valamennyi alsóbb fokú fórum kötve van. A Módosító törvénnyel bevezetett precedensrendszer korlátozott jellegét éppen az adja, hogy a *stare decisis* elve a magyar jogrendben továbbra sem érvényesül, hiszen a bíróságok kizárólag a Kúria határozataihoz vannak kötve. Ugyanakkor a Kúria határozatának *de facto* kötelezővé tételével, a

³⁵ Brandon J. Murill: *The Supreme Court's Overruling of Constitutional Precedent. Congressional Research Service Report 7-5700.* <https://fas.org/sgp/crs/misc/R45319.pdf> (Letöltve: 2021.08.16.) 7. o.

³⁶ Az esetalapú gondolkodás egyetemi képzésben való erősítése mellett érvel Somssisch Réka egyetemi tanár. Ld.: *Jogászvilág: Egyre fontosabbak az analitikai készségek, a jogi kutatás, és az újfajta döntéskeresési módok használata a korlátozott precedensrendszer bevezetésével.* <https://jogaszvilag.hu/szakma/egyre-fontosabbak-az-analitikai-keszsegek-a-jogi-kutatas-es-az-ujfajta-donteskeresesi-modok-hasznalata-a-korlatozott-precedensrendszer-bevezetesével/> (Letöltve: 2021.08.16.) – Beszámoló Dr. Somssisch Réka előadásáról, amely 2021. májusában a korlátozott precedensrendszer bevezetésének 1 éves évfordulója alkalmából rendezett online konferencián hangzott el.

³⁷ Osztoivits i. m. 77. o.

felülvizsgálati alapok kibővítésével, illetve a jogegységi panasz eljárás intézményesítésével - hiszen a hatályos jogrend mindkét eljárásban kasszációs jogot biztosít a Kúria részére - a jogalkotó elméleti szinten jelentős mértékben a valódi precedensrendszer irányába mozdította el a hazai ítélkezési gyakorlatot, és alapjaiban formálta át a Kúria határozatainak jogforrásai minőségét, amely súlyos problémákat vet fel. E problémák mélyen érintik a bírói függetlenség garanciáját, amely középpontjában az az alkotmányos követelmény áll, hogy ítélkezési tevékenységük során a bírók csakis a „törvényeknek” vannak alávetve.

IV. A Kúria határozataitól való eltérés és a bírói függetlenség

Az Alaptörvény értelmében „mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.”³⁸ Az alkotmány normaszövegéből is látszik, hogy jogállami keretek között a bíróságokkal szemben legalább két immanens követelmény támasztható: a függetlenség és a pártatlanság. Mindkét kritérium a bírói függetlenség egy-egy oldalát jeleníti meg. A bíróságok függetlensége a bírói függetlenség külső, míg a pártatlanság annak belső oldalának nevezhető. A bírói függetlenség külső oldala a bíróságok szervezeti függetlenségét jelenti, ideértve a bíróságok helyét a hatalommegosztás rendszerében, a bíróságok szervezetrendszerét, azok igazgatását és költségvetési függetlenségüket. A pártatlanság a bírói függetlenség belső oldalát jeleníti meg, amely alatt elsősorban az ítélkező bíró függetlenségét és a bíró személyes függetlenségét kell érteni. Az ítélkező bíró függetlenségét biztosító garanciák köréből itt a bírók törvényeknek való alávetettségét tárgyalom.

1. A bírók törvényeknek való alávetettsége

Az Alaptörvény elvi élel deklarálja, hogy a bírák függetlenek, és csak a törvénynek vannak alárendelve.³⁹ A bírói függetlenség alapvető követelménye, hogy az ítélkező bíró minden, akár más hatalmi ágak felől, kívülről, akár más bírókon keresztül a bírósági szervezetrendszeren belülről érkező befolyástól mentes, határozatait kizárólag a hatályos jogszabályok alapján hozza. A bíróságok joghoz kötöttsége tekintetében a „törvény” szó alatt nem kizárólag az Országgyűlés által megalkotott törvények, hanem valamennyi olyan általános magatartási szabály értendő, amelyet az Alaptörvény T) cikke nevesít. Emellett szintén e körbe sorolandók az Alaptörvény E) cikke alá tartozó, közvetlenül hatályosuló és alkalmazandó uniós normák valamint a jogegységi határozatok is. Ezek a szakirodalom alapján az államszervezet rendszerén kívülre is ható (extern) normatív aktusoknak vagy materiális jogforrásoknak nevezhetők.⁴⁰ Az Alaptörvény Q) cikkének vonatkozásában megjegyzendő, hogy az dualista felfogást követ, így a nemzetközi jog

³⁸ Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdés

³⁹ Alaptörvény 26. cikk (1) bekezdés

⁴⁰ Jakab András: A magyar jogrendszer szerkezete. Doktori értekezés. Miskolc, Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2005, <http://midra.uni-miskolc.hu/document/5617/1091.pdf> (Letöltve: 2021.08.16.) 100. o.

általánosan elismert szabályai közvetlenül az alkotmány alapján (generális transzformáció), a nemzetközi jog más forrásai jogszabályban történő kihirdetésükkel (speciális transzformáció) válnak a magyar jogrendszer részévé.⁴¹ Az Alaptörvény tehát fentiek alapján egyértelműen meghatározza azokat a jogforrásokat, amelyekben a bíró által ítélezési tevékenysége során figyelembe vehető tárgyi jog áll, ezeken kívül nincs más aktus, amely a jelenleg alkotmányos alappal rendelkező, hogy a bíróságokra vagy az állampolgárokra (a jogvita feleire) kötelező szabályokat állapítson meg. A tárgyi jog által lefedett normák köre tehát a hazai jogrendben a materiális jogforrásokkal esik egybe. A tárgyi jog fogalma a Pp. értelmező rendelkezési között a jogalap fogalma körében köszön vissza.

A Pp. a jogalap fogalmát a következőképpen határozza meg: „*az az anyagi jogi jogszabályi rendelkezés, amely az alanyi jogot közvetlenül keletkeztető tényeket meghatározza és annak alapján az igény támasztására feljogosít*”.⁴² A Pp. hatályos meghatározása tehát a kontinentális jogrendszerekben uralkodó felfogással egyezően a tárgyi jogra alapozva adja meg a jogalap fogalmát. A jogalap normatani szempontból nem más, mint valamely norma (jogszabályi rendelkezés) hipotézisében foglalt tények összessége, amelyek az alanyi jogot megnyitják. Látszik, hogy a jogalap definícióját a Módosító törvény sem változtatta meg, és a Pp. a jogalap fogalmából a bírósági határozatokat továbbra is kirekeszti. Mindez, ahogy azt fentebb bemutattam, a precedensrendszerektől, ahol a bíróságok döntései elsődleges jogforrásként érvényesülnek, merőben idegen. A hazai korlátozott precedensrendszer tekintetében a Kúria határozatait illetően legitim érvek szólnának amellet, hogy a jogalkotó a jogalap definícióját is módosítsa, hiszen ennek hiányában úgy érvényesülnek, gyakorlatilag jogszabály módjára viselkedő, a bíróságokra közvetlenül, a jogkereső állampolgárokra pedig közvetve kötelező határozatok, hogy azokat a Pp. nem tekinti jogalappal. Álláspontom szerint ebből is látszik, hogy a jogalap fogalma, valamint a Bszi. releváns rendelkezései között ellentmondás feszül, amely a jogértelmezés klasszikus módszereivel nem oldható fel.

Jóllehet, a jogalap törvényi fogalma a precedensrendszerek fent bemutatott logikájától idegen, mindazonáltal a hatályos alkotmányos szabályokkal a jelenlegi formájában konform. A jogalap fogalmából látszik, hogy polgári eljárásban igény csak az alkalmazandó tárgyi jogra alapítható. A tárgyi fogalma a fentebb bemutatott materiális jogszabály fogalmával azonos kört ölel fel. E körbe a belső és uniós jogszabályok, kihirdetett nemzetközi egyezmények tartoznak, amelyek az állampolgárokra (az eljárásban felekre) közvetlenül jogokat és kötelezettségeket állapít meg. Ahogy azt fentebb bemutattam, a Kúria határozatai a materiális jogforrások körén kívül esnek, alkotmányos alapon nyugvó általános kötőerejük nincs, így a jogalap fogalma alá sem sorolhatók be. Megjegyzendő, hogy bár a jogegységi határozatok szintén a materiális jogszabályok körébe sorolandók, e bírósági aktusok – a Kúria határozataihoz hasonlóan – a jogalap fogalmába nem illeszthetők be. Ennek oka, hogy a jogegységi határozatok a

⁴¹ Molnár Tamás: A nemzetközi jog és a belső jog viszonya. In: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. <http://joten.hu/szocikk/a-nemzetkozi-jog-es-a-belso-jog-viszonya> (Letöltve: 2021.08.16.) 18. o.

⁴² Pp. 7. § (1) bekezdés 8. pont

felek nem közvetlenül, hanem közvetve kötelezőek. A felek aligha tudnak olyan aktusból származó igényt érvényesíteni, amely rájuk nem, csak a bíróságokra ró kötelezettséget.

2. A Pp. 346. § (5) bekezdés és a Bszi. normatani elemzése

A első fejezetben bemutatásra került a korlátozott precedensrendszert alkotó szabályrendszer, amellyel kapcsolatban az konklúzió, miszerint „*a miniszteri indokolásban található útmutatás, és a Pp. idézett módosítása eredményeként még nem hozza létre Magyarországon a precedensrendszer semmilyen formáját*”,⁴³ álláspontom szerint tovább árnyalendő. Az mindenképpen megállapítható, hogy a Kúria határozataitól való eltéréshez szükséges külön indokolási kötelezettség különleges szereppel ruhazza fel a Kúria határozatait, „*hiszen azokat kötelezően figyelembe veendővé, a jogértelmezés kapcsán mintegy elsőszámú igazodási ponttá teszi.*”⁴⁴

Úgy vélem, a Módosító törvény ennél tovább megy, és a Kúria határozatait *de facto* kötelező erőt biztosít. A Pp. 346. § (5) bekezdésére pillantva első ránézésre valóban úgy tűnik, mintha a bíróság a Kúria határozataitól szabadon eltérhetne, ha azt indokolja. A szóban forgó norma elemzése azonban e ponton nem állhat meg. A Pp. – és valamennyi eljárási kódex – módosításait a Bszi. változtatásaival együtt szükséges olvasni. A két törvény rendelkezéseit szem előtt tartva a Kúria határozataitól való eltérést szabályozó norma szerkezete, a hipotézis - diszpozíció - jogkövetkezmény trichotómiát alkalmazva,⁴⁵ a következőképpen írható le.⁴⁶

(*Hipotézis*) Amennyiben az ítélező bíró előtt folyamatban lévő egyedi ügyben a felek valamely, a Kúria által közzétett határozatra hivatkoznak, (*Diszpozíció*) akkor a bírónak indokolnia kell, hogy a felek által hivatkozott határozattól miért tért el. Amennyiben az ügyben eljáró bíróság a Kúria határozatától megalapozatlanul eltér, (*Jogkövetkezmény*) a bíróság határozata – felülvizsgálati vagy jogegységi panasz eljárásban – hatályon kívül helyezhető.

A felülvizsgálat és a jogegységi panasz eljárás között ebből a szempontból kizárólag annyi a különbség, hogy előbbi keretei között a magasabb fórum új eljárásra is utasíthat, de maga is megváltoztathatja a határozatot, míg a jogegységi panasz tanács reformatorius jogkörrel nem rendelkezik. Látható tehát, hogy a Módosító törvény által bevezetett új szabályok a Kúria határozataitól történő megalapozatlan eltérést a jogszabálysértéssel azonos módon kezelik, és szankcionálják. Ennek alapján úgy vélem, hogy a Kúria közzétett határozatai *de facto* kötelező erővel bírnak, és jogforrási minőségük a jogszabályokéhoz hasonlóvá vált. Ezt támasztja alá a Bszi. 41/C. § (5) bekezdés, amely

⁴³ Osztovits i. m. 75. o.

⁴⁴ Angyal Márton: *Bírói függetlenség és a korlátozott precedensrendszer*. Tudományos Diákköri Dolgozat. Kézirat. ELTE-ÁJK, Budapest, 2021, 35. o.

⁴⁵ Asztalos László: *A polgári jogi szankció*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966.

⁴⁶ A normatani elemzés során abból a téziszből indulok ki, hogy egy norma elemi nem szükségszerűen ugyanabban a jogtételben vagy szakaszban jellennek meg, hanem akár más jogszabályban, elszórtan is megtalálhatók. Erről ld.: Fazekas Marianna (szerk.): *Közigazgatási Jog. Általános Rész III.* Eötvös Kiadó, Budapest, 2017, 49-69. o.

értelmében a jogegységi panasz tanács által hozott határozatok a jogegységi határozatok hatályával rendelkeznek, így azokat a Magyar Közlönyben egyaránt közzé kell tenni.

3. A Kúria határozatainak *de facto* kötelező erejéből fakadó problémák

A Kúria határozatainak *de facto* kötelező erejéből álláspontom szerint a következő problémák fakadnak. Egyfelől, a Kúria közzétett határozatai *inter partes* hatályú egyedi, nem pedig normatív aktusok. Az Alaptörvény – ahogy azt fentebb rögzítettem – egyértelműen meghatározza, hogy melyek azok a normatív aktusok, amelyekből a felekre nézve jogok és kötelezettségek származhatnak, és azokat, és csakis azokat, a bíróságnak alkalmazniuk kell. A Kúria közzétett határozatai - a jogegységi határozatok kivételével – nem tartoznak e körbe. A problémát az sem orvosolja, hogy a Bszi. a jogegységi panasz tanács által hozott határozatok egy részét (amelyek a felülvizsgált határozatot helyben hagyják) a jogegységi határozat hatályával ruházza fel, hiszen ezek csak egy töredékét jelentik a Kúria közzétett határozatainak, és ettől önmagukban nem válnak jogegységi határozatokká, amelyeket az Alaptörvény a bíróságokra nézve is kötelező erővel ruházna fel.

Szintén kiemelendő, hogy a Kúria közzétett határozatai - az előbb bemutatott jogorvoslati eszközökön túl, praktikus okokból is csökkentik a bírók számára az ítélkezési tevékenységük során rendelkezésre álló mozgásterét. A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény (a továbbiakban: Bjt.) szabályaiból is látszik, hogy a bírói pályázatok értékelése során a pályázó bíró szakmai tevékenysége objektív komponensként jelenik meg.⁴⁷ A bíró tényszerű adatokra alapozott szakmai értékelése során a bíró éves tevékenységéről az ügyforgalmi és tevékenységi adatok, továbbá a másodfokú és a felülvizsgálati határozatok alapján kimutatást kell készíteni, amelyet a bíró értékelésénél figyelembe kell venni.⁴⁸ Bencze Mátyás álláspontja szerint, „*A bírói előmeneteli rendszerben az alsóbb fokú bíróságok bírójának minősítése leginkább az ítéleteikkel szembeni fellebbezéseket elbíráló közvetlen felettes bíróságoktól függ.*”⁴⁹ Úgy vélem, a korlátozott precedensrendszer bevezetésével ez a kijelentés nem pusztán a másodfokú bíróságok, hanem a Kúria tekintetében is megállja a helyét.

Másfelől, amennyiben fentiek alapján elfogadjuk, hogy a Kúria közzétett határozatai *de facto* kötelezők és így a – akárcsak a jogegységi határozatok – nem csak a bíróságokra, de közvetve a felek helyzetére is kihatnak, akkor súlyos problémaként jelentkezik, hogy e határozatoknak közül csak a jogegységi panasz eljárásban és a jogegységi eljárásban meghozott határozatok jelennek meg az ország hivatalos lapjában, a Magyar Közlönyben. Álláspontom szerint ez a joghoz való hozzáférést, a legalitás elvét és a jogállamiságot is sérti.

⁴⁷ Bjt. 14. §

⁴⁸ Bjt. 74 – 75. §

⁴⁹ Bencze Mátyás: A magyar legfőbb ítélkezési fórum jogegységesítő szerepének jogszociológiai dilemmái. *Jogesetek Magyarázata*, 2012/4., 7. o.

V. Záró gondolatok

Tanulmányomban először a korlátozott precedensrendszert alkotó szabályokat mutattam be, amelyeket az angolszász területen kialakult precedensszerrel összehasonlítva arra a következtetésre jutottam, hogy a Kúria határozatait magában foglaló precedensrendszer korlátozott jellegét a *stare decisis* elv hiánya adja. Álláspontom szerint a hazai törvénykezést a Módosító törvény jelentős mértékben a precedensrendszerek irányába mozdította el, azonban az angolszász jogalkalmazást jellemző konkrét gondolkodásmód és az azt megkönnyítő feltételek hazánkban idáig nem honosodott meg. A precedensrendszerek jellegadó sajátosságából kifolyólag a korlátozott precedensrendszerben is rendkívül felértékelődtek a legfelső bíróság (Kúria) határozatai. Mindazonáltal, a Kúria határozatai nélkül tettek szert *de facto* kötelező erőre, és rónak a bíróságokra közvetlenül, a felekre pedig közvetve kötelezettségeket, hogy arra feljogosító alkotmányos alappal rendelkezzenek. Ezzel sérül a bírói függetlenség, amely legfontosabb garanciája, hogy ítélezési tevékenységük során a bírók csakis az Alaptörvényben meghatározott jogforrásoknak vannak alávetve, rájuk nézve kizárólag ezekből fakadhat kötelezettség.

A korlátozott precedensszerről elmondható, hogy az az angolszász területen meghonosodott precedensrendszerekhez több szempontból hasonló, de mégis jellegadó különbségeket hordoz. Álláspontom szerint ennek az az egyik oka, hogy a magyar jogrendszer, annak eltérő alkotmányos keretei és tradíció, valamint az azt működtető jogászság absztrakt, kontinentális szemléletmódja okán egy ilyen mértékű, a jogrendszer legmélyebb struktúráit érintő változásra egyelőre nem áll készen, és a precedensrendszereket jellemző jogalkalmazást önmagától idegennek érezheti.

A jelen tanulmányban bemutatott dilemmák tudatában a korlátozott precedensrendszer szabályaira pillantva a jogászoknak hasonló gondolataik támadhatnak, mint Pelikán elvtársnak, aki a Narancskutató Intézet vezetőjeként a citromba harapó Bástyá elvtárs kérdésére, hogy „*Mi ez?*”, csak annyit felelt: „*Az új magyar narancs. Kicsit sárgább, kicsit savanyú, de a mienk.*”⁵⁰. Megjegyzendő, hogy a korlátozott precedensrendszer e kézirat lezárásakor még rendkívül fiatal, alig múlt egy éves. Azt gondolom, hogy egy ilyen jelentőségű változás tekintetében csak később válik el, hogy az valóban „*jó irányba tett rossz lépésként*”⁵¹ aposztrofálható-e. Mindenesetre, a korlátozott precedensrendszer építményének gyenge pontjai már most is látszanak. Ezek megerősítése a jogalkotó és a bíróságok, kiváltképpen a Kúria feladata, akik közös felelőssége, hogy a bírói függetlenség újra „*állócsillagként*”⁵² ragyoghasson a magyar jogrendszer égboltján.

⁵⁰ Idézet Bacsó Péter A tanú. c. 1969-es filmjéből.

⁵¹ Osztovits i. m. 72. o.

⁵² Trócsányi László: A végrehajtó hatalom és a bírói hatalom viszonyáról. *Magyar Jog*, 2014/9., 481. o.